

Slutreplik: Kritiken tycks bygga på missförstånd

Second Opinion den 20 maj 2025

Per Fahlén, Magnus Henrekson och Mats Nilsson (FHN) har i en rad debattartiklar kritiserat den Konjunkturrådsrapport som vi skrev på uppdrag av SNS. Kritiken fortsätter i deras senaste replik på Second opinion. Mycket tycks bygga på missförstånd. Vi ska försöka reda ut några av dessa samt förtydliga vår ståndpunkt.

I Konjunkturrådsrapporten 2025 förespråkar vi ett kostnadseffektivt elsystem, där alla kraftslag får ersättning för de nyttor de bidrar med och betalar för de kostnader de ger upphov till. FHN lägger stor vikt vid hur subventioner sett ut historiskt. Men oavsett blir elsystemet mer kostnadseffektivt framgent om subventioner avskaffas. Stöd till pilotprojekt och demonstrationsprojekt för ny teknik kan fortfarande vara motiverade i den mån projekten bidrar med uppbyggnad av kunskap och leverantörskedjor som även kommer konkurrenser till nytta.

FHN menar att vi bortser från snedvridningar på elmarknaden, men vi beaktar i stort sett alla de problem som de räknar upp. I Konjunkturrådsrapporten beskriver vi hur de kan skattas och åtgärdas.

Exempelvis bör all elproduktion som erbjuder svängmassa ersättas för detta, vilket även förordas i nya Elmarknadsutredningen. Det samma gäller elproduktion som bidrar med reaktiv effekt. Inom ett par år förväntas Svenska kraftnät (Svk) lösa detta via nättarifferna, vilket finns beskrivet i Konjunkturrådsrapporten. Idag går stora kärnkraftsreaktorer miste om cirka 1 öre/kWh, då de inte får fullt betalt för levererade systemtjänster.

Konjunkturrådsrapporten beskriver även hur Svk kan fördela reservernas kostnader bland marknadsaktörerna på ett mer ändamålsenligt sätt, så att de som orsakar störningar i större utsträckning får bära kostnaderna. Detta fungerar ganska bra för relativt långsamma störningar, vilka främst pareras med den manuella frekvensåterställningsreserven (mFRR).

Marknadsmisslyckandet är värre för stora och snabba störningar, vilka exempelvis uppstår vid plötsliga fel i de största produktionsenheterna, dvs. kärnkraften. Dessa kostnader borde i större utsträckning falla på de som orsakar störningarna. Stora reaktorer borde betala för de reserver som står redo dygnet runt utifall en reaktor skulle behöva snabbstoppa. För stora reaktorer motsvarar bidraget till svängmassa och reaktiv effekt ungefär kostnaden för plötsliga störningar.

I Konjunkturrådsrapporten framgår att kostnaden för effektreserven varit närmast försumbar jämfört med övriga reserver. Inte desto mindre bör kostnaden främst bäras av de som använder mycket el vid topplast. Detta åstadkommer Svk delvis via nättariffen.

Vi har försökt förstå följande påstående som FHN upprepat i olika debattinlägg: "Svenska kraftnät har i sin balansrapport år 2023 varnat för att Sverige inom ett par år kan stå inför ett effektunderskott

motsvarande fem kärnkraftverk". Om FHN menar fem normalstora reaktorer, i stil med Sveriges återstående reaktorer, så skulle det motsvara ett effektunderskott på över 5000 MW.

Vi undrar om det är så att SvK:s rapport misstolkats av FHN? Varje år uppskattar Svenska kraftnät den största möjliga framtida effektbristen under en leveranstimme där kraftsystemet är kraftigt pressat i enlighet med ett worst case scenario. Den siffra som rapporterades till Energimarknadsinspektionen för år 2023 var 1450 MW. Den uppskattningen ligger bland annat till grund för hur stor effektreserv som ska upphandlas. Ett kostnadseffektivt och snabbt sätt att minska risken för en tillfällig effektbrist är att investera i batterier eller gasturbiner.

Redan idag får elproduktion bära en stor del av sina nätkostnader, vilket vi beskriver i Konjunkturrådsrapporten. Till att börja med får de själva bekosta sina anslutningskostnader. Vidare betalar produktion som ligger längre ifrån förbrukningen högre nättariffer på grund högre nätförluster. Inom ett par år kan produktion som ligger längre ifrån förbrukningen även straffas med effekttariffer.

Vidare bidrar indelningen i elområden till att elproduktion som placeras längre ifrån förbrukningen får sämre betalt. Av detta och andra skäl är vi emot att avskaffa elområden i Sverige, vilket regeringen nyligen öppnade för. Ett sådant avskaffande skulle öka incitamenten att investera i ny elproduktion i norra Sverige och öka incitamenten att förlägga ny elförbrukning till södra Sverige. Resultatet skulle bli ökade lokala obalanser mellan produktion och förbrukning.

I Konjunkturrådsrapporten är vi positiva till regeringens förslag att kommuner med vindkraft ska få kompensation för de störningar som uppstår. I rapporten förespråkar vi dock att vindkraften bör ta den kostnaden, och även att de bör bekosta störningar av närboende.

I debattartikeln och Konjunkturrådsrapporten kvantifierar vi systemkostnaderna förknippade med vindkraften, störningar av omgivningen och balanskostnaderna på elbörsen (kannibaliseringseffekten). Det var så vi kom fram till en justerad genomsnittskostnad för investeringar i vindkraft.

Vi håller med FHN om att kannibaliseringseffekten förvärras om vindkraften byggs ut. I Konjunkturrådsrapporten simulerar vi ett framtidsscenario där effekten är ungefär dubbelt så stor som i dag. Likväl bedömer vi att landbaserad vindkraft kommer vara det billigaste kraftslaget inom de närmaste 10 åren, särskilt som dess investeringskostnader pressas kontinuerligt.

Nyinvesteringar i havsbaserad vindkraft och kärnkraft kan eventuellt bli lönsamt från 2035 och framåt. Sverige kan spara mycket pengar om vi avvaktar och låter kostnaderna för dessa kraftslag sjunka innan något investeringsbeslut tas.

När man läser FHN:s kritik kan man få intrycket att vi skulle förespråka att elsystemet helt skulle styras av marknadens lagar. Detta är ett missförstånd. Det är Svenska kraftnät som bestämmer över utbyggnaden av transmissionsnätet. Staten tar även ett stort ansvar för kraftsystemets robusthet. Varje år bestämmer Svenska kraftnät tillsammans med de andra systemoperatörerna i Norden vilka förmågor och volymer som behöver upphandlas för att Norden ska få ett robust elsystem.

Vidare kan Svenska kraftnät genomföra flera åtgärder om de inför en leveransperiod är oroliga över instabiliteten. Elanläggningar som skapar störningar kan åläggas att minska produktionen. Produktion

som bidrar med stabilitet kan startas upp mot ersättning. Vidare upphandlar Svenska kraftnät olika beredskapstjänster. De har även möjlighet att höja kraven på ny elproduktion som installeras i nätet.

Vi menar att Svk bör ha det här ansvaret även fortsättningsvis, men vi är samtidigt skeptiska till att de skulle ges ökat inflytande över kraftsystemet. Vidare kan kostnaderna fördelas på ett bättre sätt så att de som bidrar till att Svk:s upphandlingskostnader ökar får betala.

Pär Holmberg

Chloé le Coq

Thomas Tangerås